

Kunnskapsstatus som metodisk tilnærming i forskning om inkludering av barn med nedsatt funksjonsevne i barnehagen – refleksjon om oppsummering av kunnskap

Kjell-Arne Solli

Avdeling for lærerutdanning, Høgskolen i Østfold
kjell.a.solli@hiof.no

Innledning

Forskningsprosjektet ”Barnehagens arbeid for inkludering av barn med nedsatt funksjonsevne i profesjonelt perspektiv” består av tre studier

- En kunnskapsoversikt
- En kartleggingsstudie av barnehagens arbeid i to kommuner i Østfold (Fredrikstad og Sarpsborg)
- En etnografisk studie i fire barnehager fra de samme kommunene.

Prosjektets hovedproblemstillinger er

Hvilke forhold er av betydning for arbeidet med barn med nedsatt funksjonsevne i barnehagen og tilrettelegging for et inkluderende miljø?

Hvilke muligheter og utfordringer opplever barnehagene når det gjelder å skape gode og inkluderende tilbud for barn med nedsatt funksjonsevne?

Aktuelle spørsmål knyttet til disse problemstillingene er

Hvordan er barnehagene tilrettelagt med henblikk på inkludering av barn med ulike typer av nedsatt funksjonsevne i forhold til innhold og organisering?

Hva oppfattes som inkluderende praksis?

Hvordan vektlegges ulike typer av aktiviteter (omsorg, lek og læring) og hvilken betydning har ulike tilnærminger for inkludering av barn med nedsatt funksjonsevne?

Hva innebærer individuell tilrettelegging og inkluderende fellesskap?

Kunnskapsoversikten har som formål å gi en oppdatert oversikt av forskning som gjelder inkludering av barn med nedsatt funksjonsevne i barnehagen. Utarbeiding av en forskningsoversikt bringer fram ulike spørsmål som jeg her relativt kort skal berøre:

- Hva er en kunnskapsoversikt? Ulike begrep
- Forskningsområder og forskningsmetoder – utfordring ved et internasjonalt perspektiv
- Hva er kunnskap om inkludering av barn med nedsatt funksjonsevne i barnehagen?
- Kunnskapsoversiktens betydning

Hva er en kunnskapsoversikt?

En kunnskapsoversikt skal oppsummere, belyse og vurdere forskningsbasert kunnskap på et avgrenset område. Det er lang tradisjon for utarbeidelse av forskningsoversikter. Dette inngår i større eller mindre omfang i alle avhandlinger og undersøkelser som gjerne inneholder kapitler om tidligere forskning. De siste årene har det også i utdanningspolitisk sammenheng framgått et klart ønske om at pedagogisk praksis skal baseres og utvikles på bakgrunn av forskning (OECD 2007). Heggen (2010) hevder at det gjøres et skille mellom evidensbasert kunnskap og evidensbasert praksis.. Evidensbasert kunnskap handler om kunnskap som er utviklet på bakgrunn av systematiske empiriske metoder. Her kan det også inngå kunnskap av effekter av bestemte tiltak og metoder. Evidensbasert praksis handler om å bruke de metodene som viser seg å ha best effekt.

En kunnskapsoversikt inngår i et komplisert felt. Bhatti, Foss Hansen og Rieper (2006) gir en oversikt over forskjellige typer forsknings-oversikter:

Systematisk forskningsoversikt. En forskningsoversikt, som tar sikte på å identifisere alle relevante undersøkelser (primærstudier), som kan bidra til å besvare, om en konkret innsats/behandling virker. Validiteten av hver enkelt undersøkelse vurderes, og medvirker til hvilke konklusjoner en kan trekke på bakgrunn av undersøkelsen. Ofte benyttes meta-analyse når resultatene fra de enkeltstående undersøkelser skal syntetiseres. Meta-analyse er en fellesbetegnelse på at man anvender statistiske teknikker til å summere opp resultater fra en rekke primærstudier.

Narrativ forskningsoversikt anvendes som betegnelse for systematiske forskningsoversikter, som syntetiserer resultater av flere enkeltstående undersøkelser narrativt (=fortellende/argumenterende).

Konseptuell forskningsoversikt er en forskningsoversikt, som søker å syntetisere konseptuell (=begrepsmessig) kunnskap, som kan bidra til en bedre forståelse av den innsats, der er i fokus. En konseptuell forskningsoversikt gir et overblikk over ideer, modeller og diskusjoner på et område.

Realistisk forskningsoversikt (realistic review eller realist synthesis) er en forskningsoversikt, som syntetiserer alle relevante undersøkelser med sikte på å produsere generaliserbar viten om den programteori, innsatsen er forankret i (heller enn resultatene av innsatsen, som i de systematiske forskningsoversikter).

Klassisk forskningsoversikt anvendes som betegnelse for breiere litteraturoversikter, som ikke anvender formaliserte systematiske arbeidsformer og ikke bare fokuserer resultatene av en bestemt innsats eller intervensjon

Kritisk forskningsoversikt anvendes som betegnelse for litteraturoversikter, som vurderer en teori eller hypotese ved kritisk å vurdere metoder og resultater av undersøkelser uten å bruke formaliserte systematiske arbeidsformer.

For oss vil forskningsoversikten være nær en klassisk forskningsoversikt i form av en breiere oversikt av forskning, men som samtidig baserer seg på forskningsbaserte studier som skal sammenfattes ved hjelp av metoder som gjenfinnes i den systematiske forskningsoversikt. Utfordringen for enhver forskningsoversikt er begrunnelsen for, og hvilke problemstilling en søker å finne forskningsbaserte svar på.

Søkeord eller hva omhandler inkludering i barnehagen?

Et hovedspørsmål er hvilke ”nøkkelord” eller tema er søkeord for inkludering. Inkludering er ikke et entydig begrep. Inkludering kan i “snever” betydning knyttes til barn som får spesialpedagogiske tiltak, men også i “vid forstand” til alle barn. (Arnesen, Mietola, Lahelma 2007, Allan 2009, Solli 2010).

Et tilsvarende mangfold i forståelse gjelder for begrep som “funksjonshemmet”, “nedsatt funksjonsevne”, “barn med behov for særskilt hjelp og støtte”.

Å finne fram til omfang av behov for særskilt hjelp og støtte er en ”risikosport” uavhengig om vi leter i opplæringsinstitusjoner eller på andre samfunnsområder. Spørsmålet om verdien av en slik dokumentasjon er både av ideologisk og praktisk art. Ideologisk dreier deg seg om det er rett å registrere og definere enkeltmennesker i et samfunn med inkludering som en overordnet verdi.

Om vi finner begrunnelser for dette så ligger det åpenbare feilkilder i det innhentede materiale. Praktisk er det en utfordring å definere, avgrense og operasjonalisere hvem som har behov for særskilt hjelp og støtte. Grønvik (2007) inndeler operasjonelle definisjoner av funksjonshemmede i tre grupper:

Subjektiv definisjon i form av selvrapportert funksjonshemming

Funksjonell definisjon eller karakteristika ved individet og dets kropp

Administrativ definisjon i form av at mennesker har rett til velferdsordninger

Disse inngår i det Grønvik i sin avhandling kaller definisjonsfamilier med hver sin forståelse av funksjonshemming i praksis og i forskning. I tillegg til de over nevnte definisjoner supplerer han med en sosial modell som fokuserer på omgivelsenes og samfunnets karakteristika, og en relativ definisjon - den relasjonelle modell - der funksjonshemming er et situasjonelt fenomen som oppstår når en person med nedsatt funksjonsevne møter et utilgjengelig miljø

Både for begrep som barn med behov for særskilt hjelp og støtte og barn med funksjonshemming eller barn med nedsatt funksjonsevne er kontekstorienterte begrep som ser behovet eller funksjonsevnen i forhold til noe. . Grue (2006 forord) skriver “Hva som menes med å være funksjonshemmet, og hvem som er funksjonshemmet, vil alltid være avhengig av den konteksten man bruker begrepet innenfor”.

Søkeordene må derfor være brede nok til å fange opp inkluderings og segregeringsforhold i barnehagene både i forhold til den vanlige praksis som gjelder alle barn og den praksis som utfolder seg i forhold til barn med nedsatt funksjonsevne (hva nå dette er).

Eksempler på tematikk som vi i forarbeidet til kunnskapsoversikten har funnet omtalt gjennom håndøk i vitenskapelige tidsskrifter er

Identifisering av barn med behov for særskilt hjelp (hvem?)

Inkluderingsprosesser (Ekskludering/inkludering)

Foreldreerfaringer (barn med nedsatt funksjonsevne)

Innsats og effekter (hvilke effekter, inkludert tidlig hjelp, hva nytter)

Profesjonsperspektiv (personalets kompetanse og holdninger)

Kunnskapsoversikter (systematiske review)

Arbeid med eller basert på styringsdokument/politisk styring (ressurser og lovverk)

Forskningsområder og forskningsmetode

Vi søker etter forskningsbasert kunnskap. Det vil si vitenskapelige artikler, bøker og rapporter samt annet relevant forskningsbasert materiale. Vi har ønsket å ta med forskning som dokumenterer bruk av vitenskapelig metode og som gjerne er fagfellevurdert. Det vil ikke bli tatt med rapporter utgitt som hovedfags- eller mastergradsarbeider med mindre de inngår som et kvalitetssikret ledd i et forskningsprosjekt.

Vi sikter på å foreta både nasjonale og internasjonale søk. Da det synes å være sparsomt med undersøkelser om barn med nedsatt funksjonsevne i barnehagen i Norge har vi valgt også å ta med barnehageforskning i og utenfor Skandinavia. Dette vil gi et komparativt perspektiv som gir muligheter til en dypere forståelse ved å holde resultatene opp mot norske forhold.

En slik tverrnasjonal tilnærming skaper samtidig utfordringer ved at utdanningssystemer i andre land har en annerledes oppbygging, det er andre strukturer og begreper samt andre verdier og prioriteringer. Barnehage betegnes med ulike begrep internasjonalt, og omfatter også ulike aldersgrupper.

Vi planlegger å samle kunnskap på bakgrunn av forskning presentert gjennom systematiske oversikter og forskningsrapporter i tidsrommet 2000 – 2009¹.

Det metodiske opplegget for kunnskapsoversikten vil være å innhente publiserte rapporter og artikler ut fra søk fra fastsatte kriterier av hva som skal inkluderes og ekskluderes..

Utarbeidelse av kunnskapsstatus bygger i stor grad på søk gjennom Internett. Dette er et hovedverktøy i søk etter relevant litteratur på et forskningsfelt Søkene vil dreie seg om forskningsbaserte arbeider definert som vitenskapelige artikler, bøker og rapporter samt annet relevant forskningsmateriale fra forskningsinstitusjoner. Det er et krav at materialet som tas med er fagfelleurdert eller på tilsvarende måte har gjennomgått en vitenskapelig kvalitetssikring.

Søkene blir knyttet til søkeord på norsk, dansk, svensk og engelsk. De blir innrettet slik at de kan fange opp resultater fra forskningsrapporter eller systematiske forskningsoversikter i henhold til våre kriterier. Generelle databaser med referanser til litteratur i form av bøker, rapporter, avhandlinger og tidsskriftsartikler er blant annet Bibsys, Idun, Ebsco, ISI Web of knowledge. Sentrale tidsskrift på barnehagefeltet vil bli gjennomgått.

Det synes imidlertid å være stor enighet i dag om hvordan oppsummering av forskning foregår

- 1) Formulering av spørsmål
- 2) Litteratursøk:

Databaser, hånd søk i tidsskrifter og andre publiseringskanaler, søk i internett

Kildene skal ha vitenskapelig kvalitet sikret gjennom fagfelle vurdering eller

bestå av doktoravhandlinger

¹ Tidsrammen kan endres underveis i arbeidet

3) Utvalg av studier i forhold til våre problemstillinger

Og her er spørsmålet hvilke studier omhandler inkludering av barn med nedsatt funksjonsevne i barnehager: gjelder det ”tradisjonell” spesialpedagogisk forskning/forskning om funksjonshemming (forskning knyttet til barn med eller i risiko for diagnoser/vansker) eller omhandler det forskning om livet i barnehagen i stort

4) Vurdere studienes (forsknings)metodiske kvalitet

Gjør rapporten på en troverdig måte rede for hvordan de har kommet fram til resultater og konklusjoner

5) Sammenstille data og skrive rapport

Lesing av ulike studier kan oppsummeres slik:

Utvalgt artikkel/rapport/avhandling	
Forfatter(e)	
Hvor er den publisert?	
Hva gjør publikasjonen relevant for oss	
Problemstilling	
Teoretisk grunnlag	
Metode	
Resultater	
Oppgitte nøkkelord	
Vår kommentar	

Kunnskapsoversiktens betydning – fordeler og ulemper

Verdien av (forskningsbasert) kunnskap er ikke at den først og fremst gir anvisninger om praksis, kan bidra med noen overordnede føringer, kan åpner for ideer, spørsmål, nysgjerrighet og struktur, fokus, mening. Det åpner også for en drøfting av hva vi bør forske om og hvem som er aktører i forskningen.

Kunnskapsoversikter kan gi

Oppvurdering av det profesjonelle skjønn

Oppvurdering av den gode dialog

Oppvurdering av forbedringsarbeid i barnehagen

En kunnskapsoversikt vil gi en oppdatert kunnskapsstatus slik forskningen viser det om et felt. For oss gjelder status om inkludering i barnehagen for barn med nedsatt funksjonsevne.

Selv om det særlig innenfor anglo-amerikansk litteratur er fokusert på tiltak som gir effekt så ønsker vi et langt bredere perspektiv. Dette må imidlertid ikke skygge for at kunnskap innenfor en slik tilnærming kan gi viktige resultater som hører med når vi skal vurdere status.

Problemet er det kunnskapssyn og den kontekst som etter vårt syn profilerer evidensbasert kunnskap. Selv om evidens synes å ha mange fasetter, og er på mange måter et forvirrende begrep, så ligger grunnlaget for evidensbasert kunnskap og evidensbasert praksis i en viss type forskningsbasert kunnskap. I snever betydning består forskningsmetode(n) i evidensbaserte studier av et hierarki der «gullstandard» i medisinsk forskning, nemlig randomiserte, kontrollerte forsøk (RCT) anses som det aller beste. Et randomisert, kontrollert forsøk er en type vitenskapelige eksperiment som medfører at en intervensjon gis til et tilfeldig utvalg av en målgruppe. Det signaliserer at kunnskap har ulik verdi, og utelater eller forminsker betydning av kvalitativ og kontekstorientert kunnskap.

Foss Hansen og Rieper (2009) viser imidlertid at det ikke er en homogen praksis når det gjelder hva som er evidensbasert kunnskap. De påpeker samtidig disse forskningsmiljøene ved siden av å produsere og autorisere kunnskap også deltar i å prioritere og håndtere behov for forskning.

Det er lett å se bort fra verdispørsmål som forholder seg til sosiale handlinger og relasjoner. Steinholt (2009) påpeker at evidensbaserte teknikker, metode og ”sikre vitenskapelig grunnlag” lett kan bli meningsblind og bygge ned den praktiske sans for hvordan problematiske og komplekse pedagogiske spørsmål kan løses i konkrete, ofte forvirrende og uoversiktelige situasjoner.

Referanser

- Allan, J. (2010) Questions of inclusion in Scotland and Europe, *European journal of Special Needs Education* , 25(2), 199 – 208.
- Arnesen, A-L, Mietola, R & Lahelma, E. (2007) Language of inclusion and diversity: policy discourses and social practices in Finnish and Norwegian Schools. *International Journal of Inclusive Education*, 11(1), 97 – 110.
- Bhatti, Y. Foss Hansen, H. og Rieper, O. (2006) *Evidensbevægelsens udvikling, organisering og arbejdsform*. En kortlægningsrapport. København: AKF Forlaget.
- Foss Hansen, H. & Rieper, O. (2009) The evidence movement: The development and consequences of Methodologies in Review Practices. *Evaluation* 2009 15(131), 141-163.
- Grue, L. (2006) *Funksjonshemning, retorikk og forståelse*. Dokumentasjonssenterets skriftserie 01/06.
- Grønvik, L. (2007) Definitions of Disability in Social Sciences. Methodological Perspectives. Acta Universitatis Upsaliensis. *Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences* 29. Uppsala.
- Heggen, K. (2010) *Kvalifisering for profesjonsutøving. Sjukepleiar – lærar-sosialarbeidar*. Oslo: Abstrakt forlag.
- OECD (2007) *Evidence in education. Linking research and policy*. Paris: OECD, CERI.
- Solli, K-A. (2010) Inkludering og spesialpedagogiske tiltak – motsetninger eller to sider av samme sak, *Tidsskriftet FOU i praksis*. nr. 1, 27 – 45.
- Steinsholt, K. (2009) Evidensbaserte standarder eller profesjonalitet? *Bedre skole* nr. 1, 54 – 62.

